

1994—4233 ISSN

Филология Масалалари

ИЛМІЙ-МЕТОДИК
ЖУРНАЛ

2018/1

1994-4233 ISSN

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ
УНИВЕРСИТЕТИ**

ФИЛОЛОГИЯ МАСАЛАЛАРИ

ЖУРНАЛ 2002 ЙИЛИ
ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

ЙИЛИГА 4 МАРТА
ЧИҚАДИ

2018/1

Т О Ш К Е Н Т — 2018

ПЕДАГОГИКА. ПСИХОЛОГИЯ

Нилуфар ИСОҚУЛОВА. "Умумий педагогика" фанини ўқитишда кейслардан фойдаланиш	140
Камола ТОШМАТОВА. Ўқувчиларда номоддий маданий меросга оид тушунчаларни шакллантириш	146

ИЛМИЙ АХБОРОТ

Жалолиддин ЁДГОРОВ. Бадиий матида мотивацион яхлитлик	151
Дилфуза САИДҚОДИРОВА. Инглиз ва ўзбек тилларида интернет терминларининг метафорик номинацияси	155

ИЛМИЙ ҲАЁТ

Беғам ҚОРАЕВА. Буюк ўзбек шоири хотирасига бағишлаб	160
---	-----

Нилуфар ИСОҚУЛОВА

“УМУМИЙ ПЕДАГОГИКА” ФАНИНИ ЎҚИТИШДА КЕЙСЛАРДАН Фойдаланиш

Мақолада кейслар типологияси ва улардан фойдаланиш ишланмаларидан намуналар келтирилган. “Педагогик касбий компетентлик ва креативлик” модули бўйича кейслар ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланишнинг амалий асослари мавзунини мустаҳкамлаш имконини бериши таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: “Кейс-стади” методи, таксономия, технология, касбий компетентлик, креативлик, креатив тафаккур, кейс ечими, мураккаб кейс, минни кейс.

В статье приводятся примеры кейсов и разработка их использований. Излагается важность эффективности разработки кейсов по модулю «педагогическая профессиональная компетентность и креативность» и практическая значимость их использования при закреплении темы.

Ключевые слова: метод “Кейс-стади”, таксономия, технология, профессиональная компетентность и креативность, креативное мышление, решение кейсов, сложный кейс, минни кейс.

Examples of cases and their usage have been demonstrated in the article. The importance of the effectiveness of the development of cases on the module “pedagogical professional competence and creativity” is outlined and the practical significance of their usage in enhancing the theme has been analysed.

Key words: “Case-study” method, taxonomy, technology, professional competence and creativity, creative thinking, case solutions, complex case, mini case.

Мамлакатимизда эркин ва обод, фаровон ҳаёт қуришда замонавий билим, юқори касб малакасига эга бўлган, ўз юрти ва халқига садоқатли ёш авлодни тарбиялаш нақадар масъулиятли масалага алоҳида эътибор берилмоқда. Бизга маълумки, XXI аср глобаллашув ва чегараларнинг барҳам топиш даври, ахборот-коммуникация технологиялари ва Интернет асри, жаҳон ва дунё бозори рақобат асридир. Бундай шароитда бўлажак мутахассисларнинг касбий компетентлигини такомиллаштириш, бу борада белгиланган вазифалар асосий устувор йўналиш ҳисобланади. Мутахассисларни тайёрлаш соҳасини ислоҳ қилиш жиддий изланиш ва тадқиқотларни умумлаштириш натижаси сифатида муҳимдир. Мазкур жараёнда эътиборли масала сифатида Биринчи Президент И.Каримовнинг қуйидаги фикрлари ўринлидир: “Биз таълим тизимида ўқувчиларнинг нафақат кенг билим ва профессионал кўникмаларни эгаллаши, айни пайтда чет мамлакатлардаги тенгдошлари билан фаол мулоқот қилиш, бу-

Нилуфар Исоқулова — ЎзДЖТУ профессори, педагогика фанлари доктори.

гунги дунёда рўй бераётган барча воқеа-ҳодисалар, янгилик ва ўзгаришлардан атрофлича хабардор бўлиш, жаҳондаги улкан интеллектуал бойликни эгаллашнинг энг муҳим шартин ҳисобланган хорижий тилларни ҳам чуқур ўрганишлари учун катта аҳамият бермоқдамиз” [1; 183-б.]. Шунингдек, бўлажак мутахассисларнинг реал иқтисодиётда талаб этилиш масаласи олий таълим муассасаларида таълимни ривожлантириш ва ислоҳ этишга йўналтиришнинг яққол тасдиғи ҳисобланади.

“Инсон жамоада ёки вазиятларда узоқ йиллар давомида ўрганилиши” мавзусидаги илмий тадқиқотлар нашр этила бошланган эди. Агар иш жамоага йўналтирилган бўлса, жамоанинг хулқини ҳар томонлама ўрганади, жамоадаги ҳар бир инсоннинг хулқини эмас [4]. Сўнгги вақтларда “Кейс-стади” методи хорижий мамлакатлар таълими амалиётида муваффақиятли қўлланиб келинмоқда ва бугунги кунда республика таълимида ҳам тобора оммалашиб бормоқда. Шу сабабли айни ўринда ушбу метод (технология) моҳияти ҳақида сўз юритилади. Дарҳақиқат, кейс-стади талабаларни ҳар қандай мазмунга эга вазиятни ўрганиш ва таҳлил қилишга ўргатади. Унинг негизида муайян муаммоли вазиятни ҳал қилиш жараёнининг умумий моҳиятини акс эттирувчи элементлар ётади. “Кейс-стади” технологияси дастлаб 1870 йилда АҚШнинг Гарвард университетининг ҳуқуқ мактабида таълим жараёнида қўлланилган. Ушбу технология Гарвард университетининг бизнес мактабида 1920 йилда қўлланила бошланган. Кейсларнинг илк тўплами 1925 йилда бизнес ҳақидаги Гарвард университети ҳисоботлари асосида chop этилган. Ҳозирда технология хорижий мамлакатларда иқтисодиёт, бизнес соҳаларида ҳам кенг қўлланилмоқда. Ўзбекистонда мазкур технологияни таълим жараёнига татбиқ этиш йўлидаги ҳаракатлар мустақиллик йилларида фаоллашди. Таълимда қўлланиладиган “Кейс-стади”нинг тайёр вариантлари ҳам мавжуд бўлиб, уларни сотиб олиш мумкин. Бироқ, энг самарали йўл ҳар бир фан бўйича кейсларнинг мустақил яратилишига эришишдир. Кейслар талабаларда предметни ўзлаштиришга бўлган қизиқишни, амалий кўникмаларни, вазиятни таҳлил қилиш ва тўғри қарор қабул қилишга нисбатан ижодий ёндашиш малакаларини ривожлантиради, турли муаммоли вазиятлар ва уларни ҳал қилиш асосида улар томонидан билимларнинг фаол ўзлаштирилиши учун имконият яратади.

Кейс методини кейс билан танишув, асосий муаммони ажратиб олиш, ғоялар йиғиш ва излаш, кейс ечимини тавсия қилган ғояларни таҳлил қилиш ҳамда кейс ечими ва тавсиялар босқичларида амалга оширилади.

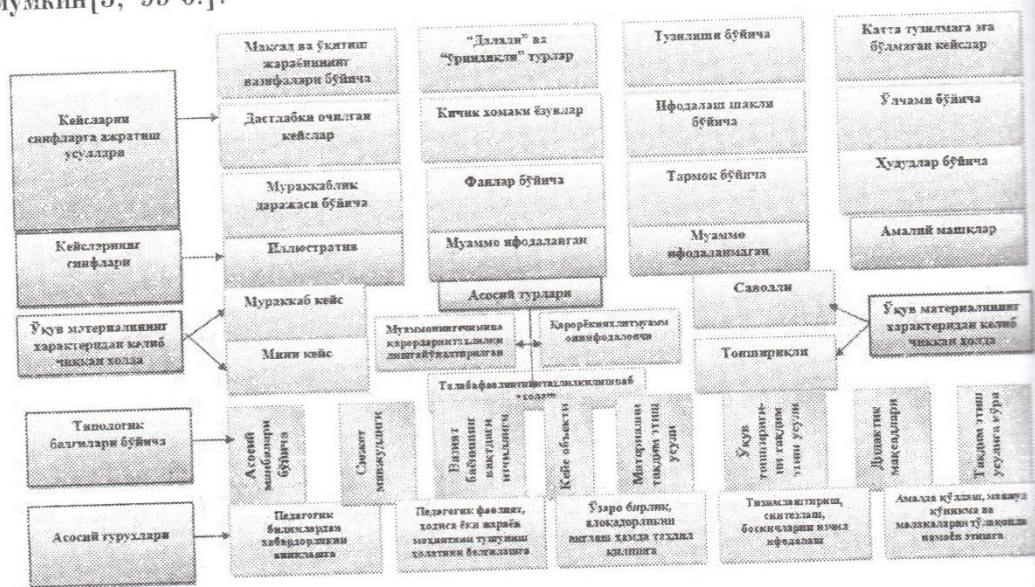
Ўқув материалининг характеридан келиб чиққан ҳолда оддий, мураккаб таркибий тузилишга эга бўлмаган, яъни минимал тестлардан ҳам фойдаланиш амалий қийматга эгаллиги таълим амалиётида ўз тасдиғини топган. Айтиб ўтилганидек, хорижий мамлакатлар катта ҳажмли, мураккаб илмий-тадқиқот характерига эга кейслар кўп қўлланилади ва уларни ҳал этиш бутун бир семестр, ҳатто ўқув йили давомида амалга оширилади. Ўзбекистон шароитида ҳам ушбу кейслардан самарали фойдаланиш мумкин.

Шу билан бирга ўрганилган мавзунини мустақамлаш мақсадида кичик ҳажмли, содда — минни кейслардан ҳам фойдаланиш фойдадан ҳоли эмас. Мураккаб ва оддий минни кейслар ўртасидаги энг муҳим фарқлар — уларнинг ҳажми, мураккаблик даражаси ва таркибий тузилмасида акс этади.

Ўқув кейсларининг муҳим характерли жиҳатлари талабаларга муаммоли вазиятни ҳал этиш юзасидан талабалар эътиборига адабиётлар рўйхатининг тақдим этилиши, уларга методик кўрсатма, йўриқномаларнинг берилиши ва албатта, ўқитувчи томонидан муаммонинг ечими бўйича ўз вариантининг тақдим этилиши саналади. Адабиётлар рўйхати ўрганилаётган муаммога бевосита тааллуқли бўлиши зарур.

Таълим жараёнида ўқув кейсларини қўллашда жараён (машғулоти) якунида албатта ўқитувчи (кейсолог)нинг ечими тақдим этилиши зарур. Бунинг дидактик аҳамияти бу ечим асосида талабаларнинг ўз ўқув-билиш ҳаракатларининг қанчалик тўғри, самарали, мақсадга мувофиқ амалга ошира олганликларини таҳлил қилиш, солиштириш, йўл қўйган хатоларини аниқлаш имкониятини яратиши билан белгиланади. Кейслар типологиясида ўқув топшириғини тақдим этиш усули саволли ҳамда топшириқли бўлиши кўрсатилган. Шунга кўра талабаларнинг эътиборларига ҳавола этиладиган кейслар ёки саволли, ёки топшириқли бўлиши мумкин [3; 99-б.].

Одатда кейсларни тайёрлашда дарслик ва ўқув қўлланмалардан, балки оммавий ахборот воситалари, жумладан, Интернет материалларидан ҳам мақсадли фойдаланиш мумкин. Педагогик туркум фанларни ўқитишда қўлланиладиган кейсларни уларнинг характерига кўра Б.Блум таксономияси (билиш-тушуниш-англаш-таҳлил-синтез-қўллаш тизими)га мувофиқ бир неча гуруҳга ажратиш мумкин [3; 99-б.].

1-расм. Кейс типологияси.

Кейсларни синфларга ажратиш турли усулларда бўлиши мумкин. Жумладан, кейслар мақсад ва ўқитиш жарёнининг вазифалари, тузилиши, ифодалаш шакли, ўлчами, мураккаблик даражаси, фаоллар, компания турлари, ҳудудлар ва бошқа томонлари бўйича синфларга ажратилади [2; 15-17-б.]. Кейсларни синфларга ажратишда кенг фойдаланилаётган ёндашувлардан бири уларнинг мураккаблиги бўйичадир. Ана шундай томонлари бўйича қуйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин [2; 17-18-б.]. Педагогик туркум фанларни ўқитишда қуйидаги кейслардан самарали, мақсадли ва ўринли фойдаланилса мақсадга мувофиқ бўлар эди (1-расмга қаранг).

Намуни сифатида “Умумий педагогика” фанидан “Педагогик касбий компетентлик ва креативлик” модулидан семинар машғулотида кейслар қуйидаги тартибда ишлаб чиқилди:

2-жадвал.

“Педагогик касбий компетентлик ва креативлик” модули бўйича кейсларни ишлаб чиқилиш ҳолати

№	Кейс баёни мазмуни	Кейс топшириқлари
1	Ўқув топшириқлари	Мосликни аниқлаш
2	Креатив сифатларни ривожлантириш йўллари	Кетма-кетликни аниқлаш
3	Касбий-педагогик компетентликка эга бўлиш	Кетма-кетликни аниқлаш
4	Педагогнинг ўз устида ишлаш босқичлари	Кетма-кетликни аниқлаш
5	Индивидуал ривожланиш дастури ва педагогнинг индивидуал ривожланиш дастурини	Кетма-кетликни аниқлаш
6	Педагогик компетентликнинг таркибий асослари (Б.Назарова)	Кетма-кетликни аниқлаш
7	Педагогик компетентликнинг таркибий асослари (А.К.Маркова)	Кетма-кетликни аниқлаш
8	Педагог креатив потенциалининг муҳим даражалари	Жуфтликни аниқлаш
9	Креативликни шаклланиш босқичлари	Жуфтликни аниқлаш
10	Креатив шахснинг шаклланиш босқичлари	Жуфтликни аниқлаш
11	Шахс креативлигини ривожлантириш жараёнидаги тушунчалар	Жуфтликни аниқлаш
12	Креативлик тушунчалари	Жуфтликни аниқлаш
13	низо ва имидж тушунчалари	Жуфтликни аниқлаш
14	Педагогик компетентликнинг муҳим таркибий асослари А.К.Маркова ва Б.Назаровалар	Жуфтликни аниқлаш
15	Касбий-педагогик компетентликка эга бўлиш тушунчалари	Жуфтликни аниқлаш
16	А.К.Маркова ва Б.Назарова бўйича педагогик компетентликнинг муҳим таркибий асослари	Жадвални бажариш

17	Педагог креатив потенциалининг таркибий асослари ва устувор тамойиллари	Жадвали бажариш
18	Касбий компетентлик ҳолатларини ҳамда касбий компетенцияга эга мутахассис хусусиятлари	Жадвали бажариш
19	Педагогнинг ўз устида ишлаш босқичлари	Кетма-кетлигини ифодалаган ҳолда тегишли рақамларни каттакларда ёзиш
20	Талабалар ўзлаштириши лозим бўлган материаллар юзасидан ўқув топшириқлари	Жадвалдаги саволларга жавоб ёзиш
21	Атамалар	Жуфтликни аниқлаш
22	Касбий компетентлик негизда акс этувчи сифатлар	Кластер методида лойиҳалаштириш
23	Педагогик компетентликнинг муҳим таркибий асосларини А.К.Маркова ва Б.Назарова	Жадвалда бажариш
24	Педагогнинг ўз устида ишлаш босқичлари	Кетма-кетликни аниқлаш
	Э.П.Торренс фикрича, “креативлик” тушунчасини	Кластер методида лойиҳалаштириш

Юқорида қайд этилган жадвал асосида намуна сифатида кейс ишланмасининг топширигини бажариш тартиби қуйида келтирилади:

1. Кейс баёни. Режалаштирилган мақсадлар тизими ушбу мақсадларнинг бажарилишини таъминловчи ҳаракатлар тизими билан узвий боғланади. Ўқув материалларини ўзлаштиришда таълим олувчини фаол ҳаракатга ундайдиган омил – ўқув топшириқлари ҳисобланади. Ўқув топшириқлари – ўрганилаётган мавзу бўйича талабалар томонидан ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакалар даражасини аниқлашга хизмат қиладиган таълимий вазифалар йиғиндиси. Шу сабабли ўқув топшириқларини тўғри шакллантириш мақсадга мувофиқ саналади. Педагогика ОТМда таҳсил олаётган талабалар ўқув топшириқларини тўғри шакллантириш кўникма, малакаларига эга бўлиши зарур. Бу ўринда Д.Толлингеров томонидан 5 та ўқув топшириқлари таксономияси таклиф этилган.

Кейс топшириғи. Характерига кўра ўқув топшириқларининг турларини қайси турига мос келишини белгиланг:

- 1) Хотирада сақлаш, қайта ёдга туширишни талаб этувчи топшириқлар;
- 2) Рақам ва маълумотлар билан ишлашда оддий фикрий операцияларни тақозо этувчи топшириқлар;
- 3) Рақам ва маълумотлар билан ишлашда мураккаб фикрий операцияларни тақозо этувчи топшириқлар;
- 4) Маълумотларни эълон қилишга оид топшириқлар;
- 5) Ижодий фикрлашни талаб этувчи топшириқлар.

Кейс топширигини бажариш учун иш қозоғи

умумлаштирувчи қисқача маълумотга доир топшириқлар	қўчириш, баён қилиш, баҳолашга доир топшириқлар	таъриф, меъёр, қоидаларни ёдга олишга оид топшириқлар	далиллар ўртасидаги ўзаро алоқадорликни аниқлашга оид топшириқлар	амалий таклифларни ишлаб чиқаришга доир топшириқлар
--	---	---	---	---

“Педагогик касбий компетентлик ва креативлик” модули бўйича кейслар ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланишнинг амалий асослари мавзунини мустақамлаш имконини берди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Каримов И. Бизнинг йўлимиз — демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Т. 20. — Тошкент: Ўзбекистон, 2012. — 320 б.
2. Абдуқодиров А.А., Астанова Ф.А., Абдуқодирова Ф.А. “Case-study” услуби: назария, амалиёт ва тажриба. — Тошкент: Тафаккур қаноти, 2012. — 134 б.
3. Муслимов Н.А., Усмонбоева М., Мирсолиева М. “Инновацион таълим технологиялари ва педагогик компетентлик” модули бўйича Ўқув-услубий мажмуа. — Тошкент, 2017. — 240 б.
4. Case study. Электрон ресурс: https://en.wikipedia.org/wiki/Case_study